
УДК 81'367

Василь Ожоган

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ

НОВА ТИПОЛОГІЯ НЕЧЛЕНОВАНИХ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Личук М.І. Структура та семантика синтаксично нечленованих одиниць в українській мові. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. — 388 с.

Наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. набули актуальності граматичні дослідження, присвячені аналізу структури та семантики синтаксичних одиниць сучасної української літературної мови. Розширення списку синтаксичних одиниць зумовило увагу, зокрема, до двох їхніх типів: синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень, комплексному дослідженню яких і присвячена монографія М.І. Личук. Ґрунтовний структурно-семантичний аналіз синтаксично нечленованих одиниць сучасної української мови як специфічних, атипових синтаксичних одиниць підтвердив тезу про цілісність і системність мовної організації.

Праця М.І. Личук — це перше фундаментальне граматичне дослідження в українському мовознавстві, у якому, охопивши значний за обсягом матеріал, дослідниця узагальнила багаторічне вивчення синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень.

Ґраматичну концепцію дослідження сформульовано чітко, її витримано впродовж усієї роботи, оперто на велику джерельну базу: експериментальна картотека становить понад 30 тисяч прикладів.

Композиція монографії є логічною та послідовною. Засадничі положення представлені в першому розділі

© В.М. ОЖОГАН, 2017

«Теоретико-методологічні засади дослідження синтаксично нечленованих одиниць у сучасній лінгвістиці», де авторка вибудовує теоретичну базу праці, спираючись на новітні наукові напрацювання українських і закордонних дослідників. М.І. Личук обирає пріоритети, пов'язані з дослідженням синтаксично нечленованих одиниць, виокремлюючи два ключові поняття теорії граматичної цілісності: синтаксичну зв'язаність і синтаксично нечленованість, через призму яких і здійснює структурно-семантичний опис синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень. Зокрема, авторка кваліфікує словосполучення і речення як синтаксичні одиниці, що мають особливе функційно-комунікативне призначення в мові та мовленні. Синтаксично нечленовані словосполучення становлять окремий тип у системі словосполучення, а синтаксично нечленовані речення — самостійний структурний тип у системі простого речення сучасної української мови.

Дослідниця вмотивовує свій підхід до аналізу синтаксично нечленованих одиниць. Неоднозначне потрактування поняття «синтаксично нечленовані одиниці» в лінгвістиці зумовило його авторське витлумачення, за яким виокремлено два типи цих одиниць — синтаксично нечленовані словосполучення і синтаксично нечленовані речення. Для опису структури та семантики синтаксично нечленованих одиниць уведено такі вузлові поняття: *категорія синтаксичної зв'язаності* (с. 15), *категорія синтаксичної нечленованості* (с. 20), *фразеосинтаксичне значення* (с. 109), *ядерний компонент* (с. 34), *змінний компонент* (с. 44), *фразеокомплекс* (с. 187), *ядерна, напів'ядерна і периферійна зони* (с. 190), *власне-нечленоване речення* (с. 185), *частково фразеологізоване речення* (с. 187), яким притаманна особлива значущість, виразна конотованість і висока частотність реалізації. Вдало дібрані та вмотивовані терміни усувають термінологічну невпорядкованість, пов'язану з позначенням синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень, двозначність у їхньому аналізі. Позитивне враження справляє підрозділ «Проблема статусу синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень» (Розділ 2), у якому схарактеризовано термінологічні номінації синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень у сучасному мовознавстві, подано коментар сильних і слабких позицій у номінаціях нечленованих фразеологізованих речень.

М.І. Личук ґрунтовно і покроково описала етапи синтаксичної фразеологізації, розкрила механізм дії синтаксичної ідіоматизації і вплив цих мовних процесів на формування та функціонування фразеологічних одиниць на синтаксичному рівні, визначила внутрішньомовні чинники появи синтаксично нечленованих речень. *Уперше в українському мовознавстві авторка дослідила семантико-синтаксичні зміни в структурі нечленованих фразеологізованих побудов та описала синтаксичну організацію частково фразеологізованих речень.*

Високо оцінюємо послідовність аналізу у праці проблем, що є підґрунтям лінгвального статусу синтаксично нечленованих одиниць. М.І. Личук

визначила категорійні та диференційні ознаки синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень, установила компонентний склад структурних схем синтаксично нечленованих словосполучень, структуру власне-нечленованих речень і фразеосхем нечленованих фразеологізованих речень. Об'єктивність визначення статусу фразеологізованих речень підтверджує порівняльна характеристика фразеологізованих нечленованих і формально-граматичних речень. Виокремлено набори спільних і відмінних ознак цих синтаксичних одиниць. Проведене дослідження є особливо важливим для розв'язання завдань комплексного дослідження синтаксичних одиниць української мови.

Авторка запропонувала синтаксичний і функційний критерії виокремлення синтаксично нечленованих одиниць, схарактеризувала класифікаційні підходи до синтаксично нечленованих одиниць. Залежно від критеріїв та інтегральних ознак синтаксично нечленовані речення поділено на два основних типи: *нефразеологізовані власне-нечленовані* та *фразеологізовані нечленовані речення*. Другий тип об'єднує *фразеологізовані речення з тавтологійними компонентами*, *напівфразеологізовані* та *частково фразеологізовані речення*.

Схвальної оцінки заслуговує четвертий розділ монографії «Структурна типологія синтаксично нечленованих одиниць», який присвячено аналізу структурних типів синтаксично нечленованих словосполучень, структурних типів нефразеологізованих і фразеологізованих нечленованих речень. Авторка визначила структурний критерій як основний для виокремлення типів синтаксично нечленованих словосполучень і нефразеологізованих власне-нечленованих речень. З опертям на морфологічні характеристики постійного і змінного компонентів фразеосхеми та кількісний глибоко та скрупульозно проаналізовано структурні типи фразеологізованих речень з тавтологійними компонентами — з фразеоприйменниковим, фразеозв'язковим, фразеосполучниковим і фразеочастковим комплексами; структурні типи напівфразеологізованих речень — з дво-, три-, чотири- і п'ятимісними фразеокомплексами; структурні типи частково фразеологізованих речень — з дво-, три-, чотиримісними фразеологізовано-сполучниковими комплексами. Структурні типи нечленованих побудов доповнено структурними підтипами та різновидами. Запропонована структурна типологія синтаксично нечленованих словосполучень і синтаксично нечленованих речень засвідчує новаторський підхід дослідниці до осмислення складної теоретичної проблеми.

У п'ятому розділі монографії «Семантична типологія нечленованих синтаксичних одиниць» авторка схарактеризувала семантичні типи синтаксично нечленованих одиниць — синтаксично нечленованих словосполучень і частково фразеологізованих речень на основі єдиного семантичного принципу. Систематизація нефразеологізованих власне-нечленованих речень, фразеологізованих речень із тавтологійними компонентами і напівфразеологізованих речень за семантичним принципом оперта на спільну класифікаційну ознаку — типові категорійного значення.

Узагальнювальні положення роботи логічні й переконливі. Вони представлені в загальних висновках. Чітко окреслено перспективи подальших студіювань у галузі синтаксису усного розмовного мовлення.

Висловимо деякі міркування до рецензованої праці. На нашу думку, варто глибше проаналізувати структуру перифрастичних нечленованих словосполучень, розширити текст ілюстративним матеріалом.

Оцінюючи монографію М.І. Личук загалом, зазначимо, що вона є самостійним теоретичним дослідженням, у якому вперше в українському мовознавстві створено структурну та семантичну типології синтаксично нечленованих одиниць. Ця праця заклала підвалини теорії синтаксично нечленованих одиниць, що, безсумнівно, збагатить і поглибить теорію граматики сучасної української мови, теорію валентностей і синтаксис українського усного розмовного мовлення.

Монографія «Структура та семантика синтаксично нечленованих одиниць в українській мові» М.І. Личук — це науково виважене дослідження, виконане на високому теоретичному рівні, що засвідчує ґрунтовну фахову підготовку авторки, її дослідницькі здібності та лінгвістичну наукову компетентність. Сподіваємося, що воно спонукатиме дослідників до нових творчих пошуків у неосяжній царині граматики української мови.

Рецензію отримано 25.09.2017

Vasyl Ozhohan

National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv

NEW TYPOLOGY OF UNDIVIDED SYNTACTICAL UNITS

Lychuk M.I. Structure and Semantics of syntactically unassembled Units in the Ukrainian Language. — К. : Dmitry Burago Publishing House, 2017. — 388 p.

The paper emphasizes that monograph M.I. Lychuk is the first fundamental grammatical study in Ukrainian linguistics, which covers a large array of syntactically undivided units.

The research of syntactically undivided units is based on two key concepts of the theory of grammatical integrity: syntactic connectivity and syntactic non-members. The author emphasizes the scientific novelty of the monograph, since for the first time in lingua-Ukrainian studies the structure and semantics of syntactically indivisible word combinations and syntactically undivided sentences are analyzed in full.

Keywords: *syntactically undivided sentence, syntactically indivisible word combinations, phrase-complex, phraseologised sentence, structural and semantic type.*